

«La Suisse oublie le romanche»

Ina gasetta romanda dal di rapporta

DA GUIJU SOBIELA-CAANITZ

■ **Mintga di, dal glindesdi al venderdi, cumpara a Geneva la gasetta «Le Courier» (www.lecourrier.ch). Lezza enconusch'ins pauc ordaifer la Romandie perquai ch'ins la vesa pauc en kioscs. Ils 17 da fanadur ha'la publitgà in artitgel firmà «Sibilla Bondolfi Swissinfo» ed intitulà «La Suisse oublie le romanche» (p. 5).** Quest rapport ha il grond merit d'infurmar manidlamain davart in linguatg naziunal svizzer pauc enconuschent, cun detagls che schizunt persunas dal fatg emblidan savens. Il num da Bondolfi deriva probablamain dal Puschlav; a Losanna viva ina famiglia Bondolfi fitg engaschada en la cooperaziun economica e culturala cun l'Armenia – pia en ina lingua ch'ins enconuscha pauc tar nus. L'autura da l'artitgel demussa ina buna famigliarità cun la situaziun dal rumantsch; i vala la paina da leger ses essai.

Il sustegn federal

L'emprim renviescha l'autura a «l'atlas da l'Unesco da las linguas minoritaras». L'internet menziuna propi in «Unesco Interactive Atlas of the World's Languages in Danger»*. Bondolfi: «Mo pli 0,5% da la populaziun en Svizra discorra rumantsch (...). La Cumissiun europeica manegia ch'in linguatg stoppia vegnir discurrì d'almain 300'000 umans per survivor, ma per rumantsch èni be 35'000; quest fiss pia smanatschà da svanir. La confederaziun ed il chantun Grischun investeschon ensemen 7,6 mil-

liuns francs l'onn per mantegnair il rumantsch; tiers vegnan strusch 25 milions francs che Radio e Televisiun Rumantscha survegnan da la taxa pajada a la SRG-SRR (...). I dat anc in'agentura da pressa rumantscha, finanziada dal stadi, ed ina chasa editura rumantscha (...). Tut quai saja bler memia bler, din critichers, per exempel «Die Weltwoche», gasetta emnila da tendenza dretga conservativa. Quai saja il minim per viver, replitgescha l'organisaziun tetgala Lia Rumantscha (LR) (...). Il 1997 ha la Svizra ratifitgà la Charta europeica da las linguas regionalas u minoritaras. Ella sto rapportar mintga trais onns davart la situaziun, ed il Cussegl da l'Europa crititgescha, lauda e formulescha recumandaziuns che la Svizra duaja realisar. Ella ed il chantun Grischun han elavurà mintgamai ina lescha da linguas tenor las prescripziuns dal Cussegl da l'Europa (...). Il rumantsch giuoda il status giuridic da linguatg naziunal; quai munta renconuschientscha e sustegn uffizial.»

Las sfidas dal mintgadi

L'autura releva er ils problems pratics: «Andreas Gabriel da la LR punctuescha: 'La realisaziun è savens quai che targlina (...). El deplorescha ch'ins emblidia il quart linguatg naziunal (...). Las medias punctueschan la plurilinguitad dal pajais, ma menziunan savens mo trais regions linguisticas empè da quatter. Per promover la schientscha ch'i dettia ina quarta, giavisch la LR in plaz per il rumantsch aifer l'instrucziun dada en tshellas regions dal pajais. Ins tema che

'La Quotidiana', unica gasetta rumantscha dal di, stoppia chalar da cumparair; sia chasa editura privata, la Somedia, na vul betg pli supportar il deficit da lezza gasetta. La LR ha stuì stimular la confederaziun ed il chantun per discutar ina cuntinuaziun da la publicaziun (...). Er il Cussegl da l'Europa vesa plitost ils problems concrets dal rumantsch. En ses sisavel rapport encurascha el la Svizra a l'instruir vinavant a scola era sper tshellas linguas. Il giurist rumantsch Corsin Bissaz fa retschertgas davart ils problems legals colliads cun sia lingua, punctuond che la greva situaziun economica da l'intschess tradiziunal rumantsch stimuleschia blera glieud da l'abandunar, pia era da sminuir sia populaziun e d'indeblir la lingua en sia patria (...). El crititgescha era la realisaziun manglusa da la lescha grischuna da linguas: 'En las vischnancas succeda savens ch'ins na chatta betg in dumber sufficient da candidats rumantschs e che germanofons surpiglian perquai ils uffizis (...).' Tiers stat il punct flaivel da la lescha: Lezza na garantesch als Rumantschs nagina furmaziun culturala en lur lingua ordaifer ses territorii (...). Ma ins enconuscha e stima il rumantsch. Esser Rumantsch(-a) è in avantatg cur ch'ins candidescha per in uffizi federal.» Tar l'artitgel dal «Courier» ston ins mo crititgar ses diever constant dal pled «rhéto-romanche» per numnar la lingua: Per franzos fiss «romanche» sufficient; quai è ses num en la versiun franzosa da la Constituziun federala.

* <<http://www.unesco.org/culture/ich/index.php?pg=00206>>